

міжвіконнях кам'яниць Замостя дозволяють припустити, що продукція львівського будівельного цеху могла експортуватись до сусіднього міста, оскільки збережено лише декілька прикладів його застосування. Отже, дружні архітектурно-будівельні стосунки і взаємозв'язки Львова і Замостя, підсилені піднесенням міграційного руху вірмен у II-III чверті XVIIст., вплинули на появу одностильових ордерних архітектурних деталей інтер'єрів "вірменських" ринкових кам'яниць Замостя, надали їм спільних рис і пов'язали з львівською ренесансною архітектурою.

1. Miłobędzki A. *Zarys dziejow architektury w Polsce. Wyd. II.* – Warszawa, 1968. – S.131.
2. Предко О. Застосування ордеру у житлових будинках Львова XVI–XVIIст. // Вісн. ДУ "Львівська політехніка". – 1999. – № 375. – С.131.
3. Трегубова Т. Реконструкція розпланування середньовічного Львова за письмовими джерелами // Архітектурна спадщина України. – 1996. – № 3. – С.29.
4. Львів. Lviv. Туристичний путівник. – Львів, 1999. – С.32.
5. ДАЛО, Ф2, Оп2, од.зб.3665.
6. Держ. істор.-арх. заповідник у м.Львові. II. арх. XVIIст. Будинок №21 на пл.Ринок у Львові. Істор.-арх. довідка. – Львів, 1979.
7. Baranowska Z., Sygietyńska H. *Rynek Zamojski w XVIIwieku* // "KAIU". – W: 1967, Tom XII. Zeszyt 1. – S.51-73.
8. Kedziora A. *Along the streets of Zamość.* – Kraków, S.12.
9. Kowalczyk J. *Zamość. Przewodnik. Wyd.III.* – Zamość, 1995. S.55-59.
10. Baranowska Z., ... – S.68.
11. Kowalczyk J. *Studia i materialy. Zamość. Citta ideale in Polonia.* // *Krajobrazy*, 2(14). – Warszawa, 1994. – S.22.
12. Лунка Р.М. Ансамбль вулиці Вірменської. – Львів, 1983. – С.22.
13. Лунка Р.М. ... – С.12.
14. Kowalczyk J. *Zamość...* – S.45.
15. Kozakiewiczowa H. *Renesans i manieryzm w Polsce.* – Warszawa, 1978. S.106.
16. Miłobędzki A... – S.148.
17. Mańkowski T. *Orient w polskiej kulturze artystycznej.* – Wrocław–Kraków, 1959. – S.34-62.
18. Łoziński W. *Sztuka lwowska w XVI i XVII wieku. Architektura i rzeźba.* – Lwów, 1898.
19. Tatarkiewicz W. *O sztuce polskiej XVI-XVII wieku. Architektura. Rzeźba.* – Warszawa, 1966. – S.326.
20. Kozakiewiczowie H. i S. *Renesans w Polsce.* – Warszawa, 1976. S.188.
21. Herbst S. *Zamość.* – Warszawa, 1955.

УДК 711.424

Рибчинський О.В.

НУ "Львівська політехніка", кафедра РРАК

ФОРМУВАННЯ РИНКОВОЇ ПЛОЩІ ТА ЇЇ ЗАБУДОВИ У МІСТІ ЩИРЕЦЬ

© Рибчинський О.В., 2000

Досліджено етапи формування ринкової площі та її забудови. Виявлено, що ринкова площа спланована у готичний період та змінила свої розміри внаслідок розширення західного кварталу, а забудова її сторін пройшла еволюцію від окремостоячої до рядової і у 5-ти прикладах мала приставні підсіння. У висновках автор пропонує провести на території ринкової площі Щирця археологічні дослідження і прийняти охоронні постанови.

Місто Щирець належить до такої категорії поселень, які починають свою історію від часів XII ст. У 1397 р. Щирець отримує привілеї, магдебурське право та дозвіл на проведен-

ня тижневих та річних ярмарків.[1] На поч.XVIст. місто знищене татарами і для економічного відродження звільнюється від податків.[2] У 1621р. знову знищене татарами, а в1638 горить у пожежі.[3] У 1648р. знищене у ході козацьких воєн [4]. У другій пол.XVIII ст. в Щирці розвиваються ткацький та шевський цехи, окрім них важливу економічну роль відіграє видобування гіпсу [5].

У XIXст. Щирець функціонально належить до таких міст, які переважно орієнтуються на локальну торгівлю. Хронологія історичних подій свідчить, що кін.XVIII – поч.XX ст. був для Щирця таким періодом, у який не було руйнацій мальовничого міського образу.

Головним принципом територіального розташування міста є перехрестя шляхів схід-захід (Комарно-Розділ) та північ-південь (Львів-Миколаїв). Частина дороги Щирець-Комарно мало назву Щирецький Тракт [6]. У XIX ст. місто складалося з трьох передмість: Лани, Піски, Острів, середмістя, території головного шляху Львів-Миколаїв та ринкової площі. Середмістя розвинуте лише у північній частині від ринкової площі. Це викликано такими причинами: пологим рельєфом, важливою вулицею на Львів, у сторонах якої зосереджувалась торговельно-житлова рядова та окреMOSTOЯчA забудова, спланованою паралельно Львівській локальною міською вулицею, вісь якої спрямована на церкву Св.Миколая [7].

Структурним елементом міського планування є ринкова площа. Аналіз кадастрової карти Щирця 1850 р.[7] свідчить, що: за умови важливої функціонально-планувальної ролі Львівської вулиці зовсім непрактично вирішений її вхід на площу Ринок (при ширині вулиці 11,5 м відстань між наріжними будинками становить 6м.), розмір ринкової площі 64,2 на 97,9 м (північна та південна сторони вужчі), регулярними є північна, східна та південна сторони, у південно-східному куті ринкової площі костел Св.Станіслава (розташування костелу свідчить про готичний принцип планування площі Ринок), вихід вулиці на Миколаїв мав ширину 14,4 м. Порівняльний аналіз північно-західного та південно-східного кутів площі, регулярної Львівської та паралельної до неї вулиці (сучасна назва Шкільна) свідчить, що: ринкова площа у Щирці була таких розмірів: 77,8 на 97,9 м, (її західна сторона висунута вперед). Автор прораховував також варіант, у якому ринкова площа продовжується до вулиці Шкільної (сучасна назва), але цьому є ряд заперечень: 1) стрімкий ухил рельєфу між двома вулицями; 2) чітке планування кварталу між двома вулицями; 3) однакова кількість будинків (26) у люстрації 1765р. [8] та 1850 [9]. Зміна розмірів ринкової площі внаслідок розширення західного кварталу відбулася з причин перегляду парцеляції. Такий хід подій створив два квартали та локальну вуличку між ними. У цій частині міста мешкало єврейське населення, чисельність якого збільшується у першій половині XVIII ст.

Ринкова площа Щирця у сер.XIXст. складалася з вузької північної сторони (4 будинки та одна пуста парцеля), південної сторони (5 будинків), східної сторони (7 будинків та одна пуста парцеля), західної сторони (11 буд-в). Аналіз ширини парцелі встановив її середню величину – 11,5 м. Зміни парцеляції відбувалися у двох напрямках: 1) поділ великої парцелі на дві по 5,75 м (виявлено три випадки); 2) об'єднання двох парцель (виявлено два випадки заїзд та будинок щирецького староства).

Найважливішим елементом ринку була житлова забудова. Автор розглядає її еволюцію у XIX ст., оскільки для аналізу забудови XIV-XVIII ст. необхідно провести археологічні роботи, забудова цих століть була дерев'яною. У сер. XIX ст. планувальна модель житлової забудови ринкової площі складалася з таких типів: дводільного двотрактового; дводільного тритрактового та багатотрактового; тридільного з бічними сінями; тридільного з підсінням. Дводільне двотрактове планування – це первинна стадія, яка у процесі еволюції перейшла у

попередньо перераховані типи. Причина еволюції планування – це створення рядової забудови, збільшення кількості населення в зоні ринкової площі, функціональна потреба в підсіннях. Обстеження існуючої забудови Щирця встановило, що у рівні першого поверху збереглися лише два будинки північної сторони та один південної (I-ша пол. XIX ст.) (рис.1), у рівні пивниць – три північної, три східної, чотири південної, три західної. Пивниці кладені з каменю вапняку, який видобували у Щирці. Автор датує їх II-ою пол.XVIII ст., що мало економічні передумови.

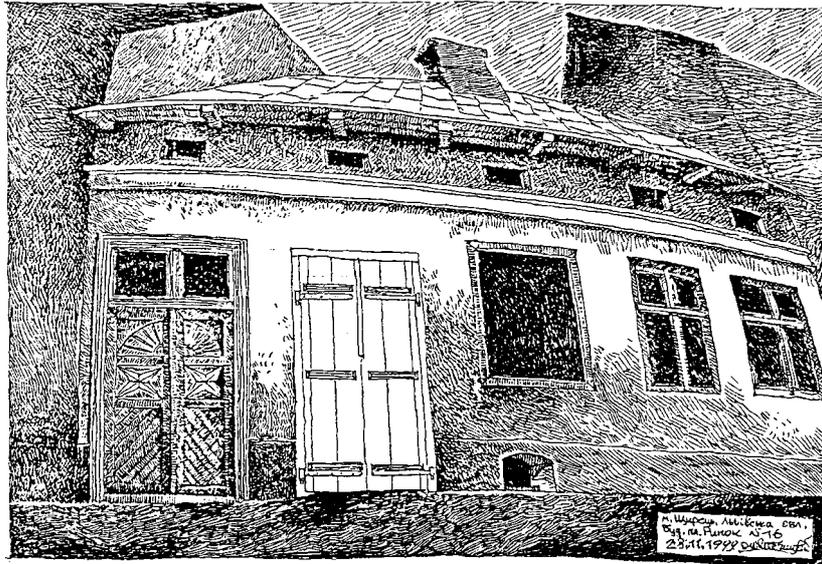

Рис.1. Будинок на площі Ринок №16, збережений

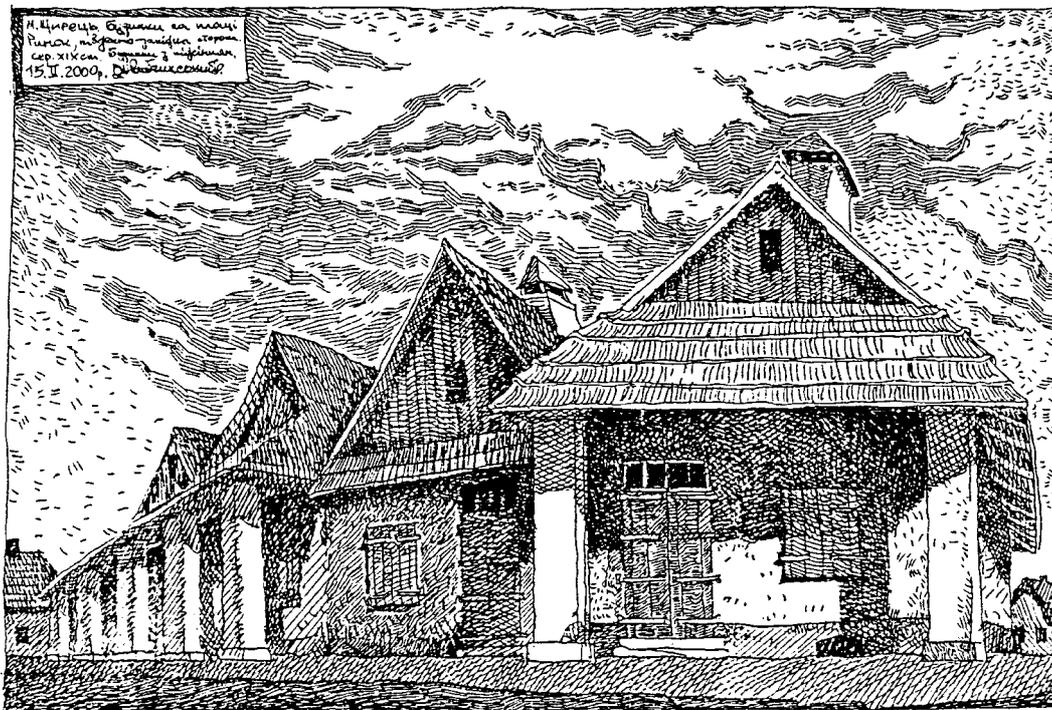

Рис.2. Будинки з підсінням південно-західної сторони площі, реконструкція на основі аналізу кадастрової карти сер. XIX ст. та аналогів у м.Комарно, Судова Вишня, Краківець, Кристинопіль

Фасади будинків – триосьові, чотириосьові, п'ятиосьові. Аналіз кадастрової карти 1850р.[9] виявив у західній стороні 5 будинків з підсінням (2 чотиристовпні, 2 тристовпні, 1 двостовпний (рис.2)), ширина підсіння 3,7 м. Підсіння були приставними, а їх виникнення мало поодинокий характер, оскільки більшість житлової забудови без підсінь.

У східній стороні ринкової площі Щирця акцентуючим елементом виступає будинок староства (рис.3). Під його планування виділено дві типові парцелі. Фасад формується виступаючою частиною підсіння на чотири стовпи. Основна характерність – симетрична та осьова композиція фасаду.

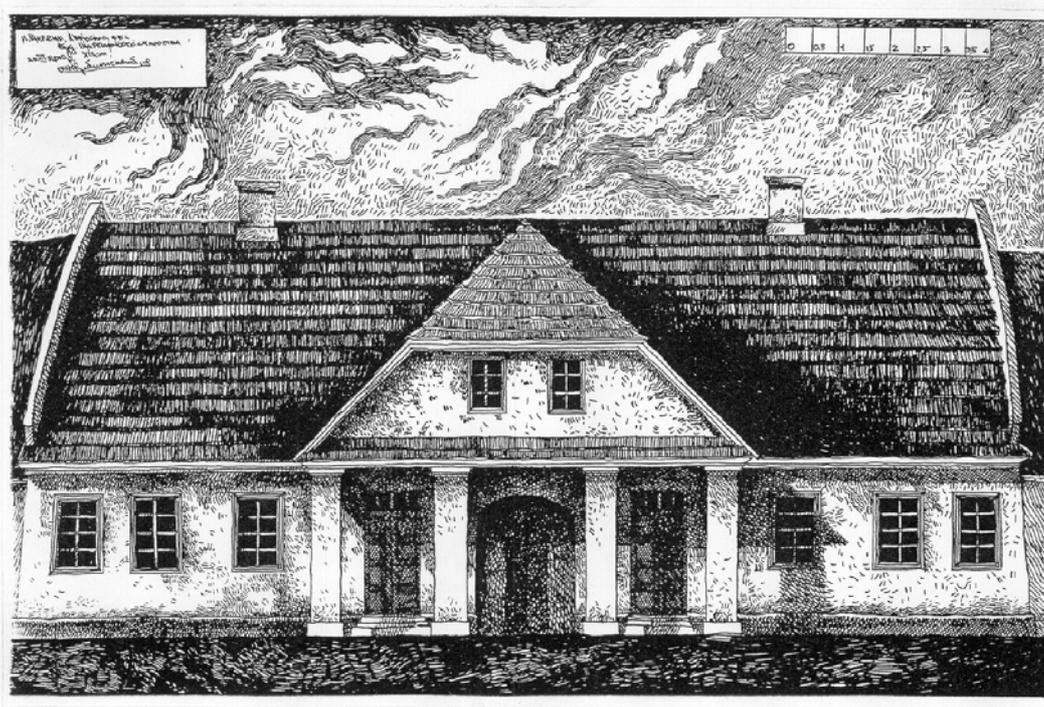

Рис.3. Реконструкція на основі аналізу кадастрової карти сер. XIX ст. та аналогів

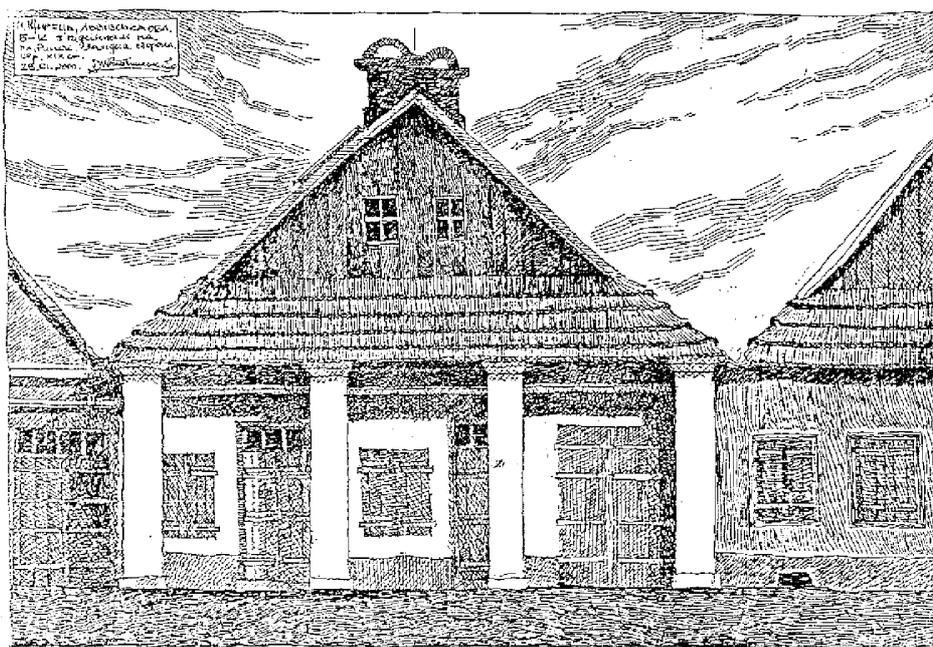

Рис.4. Реконструкція на основі аналізу кадастрової карти сер. XIX ст. та аналогів

На забудову ринкової площі Щирця вплинули місцевий, територіальний та зовнішні чинники. Місцевий чинник вплинув на вирішення двох будинків північно-західного кута ринкової площі: в західній стороні перший з півночі будинок відсунутий в глиб кварталу, а в північній перший з заходу із скошеним кутом. Причини цього – вхід вулиці Львівської на ринок. Аналогічна ситуація у південнозахідному куті – тут перший із заходу будинок південної сторони відсунутий в глиб кварталу. Регіональний чинник вплинув на вирішення фасадів житлової забудови: лаконічність, відсутність історичних стилістичних елементів декору, використання характерних для народної архітектури елементів даху: опасання, причілки, зашиті дошками щити (рис.4). Зовнішні чинники впливу проявилися у формуванні фасаду будинку Щирецького староства – це класицистична стилістика, центрально-осьове розташування підсіння та композиція фасаду. Приклади подібних принципів вирішення зустрічаються у класицистичній архітектурі Львова: ратуша, театр Скарбека та кілька житлових будинки пер.пол.XIXст.

Від пол. XIX ст. до 1-ої світової війни у просторі ринкової площі Щирця встановлюється період добудови додаткових трактів, що пов'язано із зростанням чисельності населення. У ході бойових дій 1-ої світової війни Щирець сильно знищений і у 1918 році створюється проект упорядкування центральної частини міста[10]. Ринкова площа в цей період забудовується новими одноповерховими та двоповерховими будинками. У ході 2-ої світової війни зруйновано окремі будинки західного кварталу, а на їхньому місці у 70-их рр.XXст. збудовано утилітарні павільйонного типу крамниці.

Висновки:

- планувальна модель ринкової площі Щирця закладена у готичний період кінXIVст. і для дослідження забудови цього періоду необхідно провести археологічні роботи;
- у 2-ій пол.XVIIIст. зменшується ширина ринкової площі оскільки збільшується кількість будинків на території західного кварталу;
- у забудові ринкової площі важливу економічну роль відігравав західний квартал, який формувався рядовою забудовою та будинками з підсінням;
- у східній стороні головним композиційним акцентом був будинок староства, архітектура якого вирізнялася своєю класицистичною стилістикою;
- у 20-их р.XXст., після зруйнування у 1-ій світовій війні, створюється новий образ забудови ринкової площі, яка вирішується у стилі історизму та функціоналізму;
- урбаністична та історико-архітектурна спадщина ринкової площі Щирця встановлює необхідність термінового прийняття охоронних постанов, створення проектів регенерації центральної частини міста, реставрації та реконструкції збереженої забудови.

1. ЦДІА у м.Львові. – Ф.9, оп.1, од.зб.Т.14, арк.113-116.; 2. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T.XI. – Warszawa, 1890. – S.852. 3. Ibidem. S.852.; 4. ЦДІА у м.Львові. – Ф.9, оп.1, од.зб.Т.399, арк.186-187. 5. Słownik geograficzny ... – T.XI. – Warszawa, 1890. – S.854.; 6. Słownik geograficzny ... – T.IV. – Warszawa, 1883. – S.302. 7. ЦДІА у м.Львові. – Ф.186, оп.8, од.зб.1084, арк.1-2.; 8. Słownik geograficzny... – T.XI. – Warszawa, 1890. – S.854. 9. ЦДІА у м.Львові. – Ф.186, оп.8, од.зб.1084, арк.1-2.; 10. ЦДІА у м.Львові. – Ф.165, оп.5а, од.зб.344, арк.1-16.